

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. В. В. Докучаєва

БОБКО ВАЛЕНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 338.43 (477.46)

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ РЕГІОНУ**

Спеціальність 08. 07. 02 – економіка сільського господарства і АПК

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2006

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Уманському державному аграрному університеті
Міністерства аграрної політики України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Уланчук Володимир Семенович,
Уманський державний аграрний університет

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент УААН
Підлісецький Глеб Макарович,
Національний науковий центр „Інститут
аграрної економіки” УААН, завідувач відділу
цін на матеріальні ресурси, м. Київ

кандидат економічних наук, професор
Горкавий Володимир Кузьмич,
завідувач кафедри статистики та економічного
аналізу ХНАУ, м. Харків

Провідна установа: Миколаївський державний аграрний університет
Міністерства аграрної політики, кафедра
економіки сільського господарства

Захист відбудеться „13” вересня 2006 р. о 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.803.01 Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва за адресою: 62483, м. Харків, п/в. „Комуніст – 1”, навчальне містечко ХНАУ, корпус 1, аудиторія 213.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва за адресою: 62483, м. Харків, п/в “Комуніст – 1”, навчальне містечко ХНАУ, корп. 1., чит. зал № 4

Автореферат розісланий „____” _____ 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. В. Македонський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Забезпечення продовольчої безпеки України знаходиться в безпосередній залежності від здатності аграрного сектору економіки виробляти дешеvu, конкурентоздатну та екологічно чисту продукцію. Тому одним із найбільш пріоритетних завдань на даному етапі є розробка стратегії розвитку та формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських товаровиробників, адже лише науково – обґрунтована та раціонально сформована сукупність виробничих ресурсів здатна забезпечити ефективне та максимально результативне виробництво.

Реалії сьогодення такі, що ресурсний потенціал переважної більшості товаровиробників формується за умови їх обмеженої платоспроможності як результат хаотичного накопичення виробничих засобів без урахування напрямку та умов діяльності окремо взятого аграрного підприємства.

Тому в даний час гострою та надзвичайно актуальною є проблема розробки єдиної науково – обґрунтованої методики формування та ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу з урахуванням нових умов господарювання.

Гостра невідповідність ресурсного потенціалу аграрних підприємств сучасним вимогам потребує комплексного науково – обґрунтованого підходу до раціонального формування та високо ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу. Істотна науково – практична важливість та невідкладність даної теми і зумовила її актуальність та вибір даного напрямку дослідження.

Вивчення різноманітних аспектів економічного, виробничого й ресурсного потенціалу знайшло своє відображення в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених – економістів: В. Г. Андрійчука, О. А. Бугуцького, П. І. Гайдуцького, М. В. Гладія, В. К. Горкавого, В. П. Мартянова, І. В. Мегедіна, Б. Й. Пасхавера, Г. М. Підлісецького, П. Т. Саблука, В. М. Трегобчука, В. Й. Шияна. Кількість та ґрунтовність досліджень яскраво свідчить про надзвичайну актуальність і перспективність вивчення даної проблеми. Проте їх різнонаправленість та багатоаспектність потребує узагальнення, особливо в контексті сучасного висококонкурентного сільськогосподарського виробництва.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є частиною науково-дослідних робіт Уманського державного аграрного університету („Адаптація організаційно – економічного механізму господарювання до соціально орієнтованих ринкових відносин в АПК та удосконалення земельних відносин на селі” – номер державної реєстрації 0101U004493).

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико – методичних основ формування раціонального та високо ефективного ресурсного потенціалу.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань в дисертаційній роботі:

- узагальнення теоретико – методичної суті та практичного змісту ресурсного потенціалу, вивчення його взаємозв'язків та відмінностей;
- узагальнення і обґрунтування грошової оцінки основних елементів ресурсного потенціалу;

- аналіз сучасних тенденцій використання ресурсного потенціалу та його складових - земельних, трудових та матеріально – технічних ресурсів в контексті існуючої економічної ситуації;

- системний аналіз ефективності використання ресурсного потенціалу в підприємствах різних типів спеціалізації та визначення оптимального складу ресурсів для них;

- визначення оптимальної структури ресурсного потенціалу та її вплив на результативність діяльності сільськогосподарських підприємств;

- визначення та обґрунтування шляхів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні аспекти раціонального формування і ефективного використання ресурсного потенціалу в аграрному секторі економіки.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою дослідження є діалектична теорія пізнання і системний підхід до вивчення економічних явищ, процесів, теоретичні положення вітчизняних і зарубіжних учених із проблем теорії та практики використання ресурсів у сільському господарстві, законодавчі та нормативні акти, аналітичні і статистичні матеріали Державного комітету статистики та Державного комітету земельних ресурсів.

Поставлені в дисертаційній роботі завдання розв'язувались із допомогою наступних методів, прийнятих в економічній науці: *діалектичний та абстрактно – логічний* (при узагальненні теоретичних і методичних засад формування економічних відносин), *аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення* (при визначенні стану розвитку ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств регіону), *монографічний* (при вивченні діяльності типових аграрних формувань Черкаської області). Застосовано *економіко – статистичний та економетричний* методи аналізу при виявленні впливу факторів, зокрема на ефективність використання ресурсного потенціалу, *групування* (групування районів за рівнем фондо- та енергооснащеності, рівнем середньомісячної заробітної плати), *розрахунково-конструктивний та порівняльний* (порівняння фактичних показників діяльності сільськогосподарських підприємств із прогнозованими). На основі економіко – математичного моделювання розроблено стратегію використання ресурсного потенціалу Черкащини, визначено її оптимальні характеристики. Розрахунки проводилися з використанням комп'ютерної техніки.

Інформаційною базою дослідження були відповідні Закони України, Укази Президента, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, Головного управління статистики в Черкаській області, інформація Черкаського обласного управління по земельних ресурсах, дані річних звітів сільськогосподарських підприємств Черкаської області, довідково-інформаційні матеріали, звіти науково-дослідних установ, фахові літературні й інші джерела.

Наукова новизна отриманих результатів визначається наступним:

вперше в теоретичному і практичному контексті визначено та обґрунтовано роль і місце ресурсного потенціалу як визначального чинника процесу ефективного сільськогосподарського виробництва;

- досліджено стан, механізм формування та використання ресурсного потенціалу в сільськогосподарських підприємствах на регіональному рівні, визначені резерви та напрямки підвищення ефективності його використання в умовах ринку, які полягають у застосуванні комплексного підходу, що базується на вирішенні техніко – технологічних, соціальних груп міроприємств та менеджменту;

- на базі системи економіко – математичних моделей запропоновано стратегію формування, ефективного використання, а також нарощування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств з урахуванням їх спеціалізації в умовах сталого розвитку;

доповнено і удосконалено теоретико – методичне обґрунтування та конкретизацію поняття ресурсного потенціалу як основи розширеного відтворення та невід’ємної частини процесу виробництва;

- підходи до визначення спільних рис та відмінностей ресурсного, економічного та виробничого потенціалів, а також запропоновано авторське трактування означених термінів;

- методику визначення ефективності використання ресурсного потенціалу через застосування показників ресурсовіддачі та ресурсомісткості в сільськогосподарських підприємствах з урахуванням вартості земельних та трудових ресурсів, суть якої полягає в необхідності вирахування вартості ресурсного потенціалу та її відношенні до результатів виробництва;

знайшло подальший розвиток обґрунтування необхідності дотримання кількісно – якісних співвідношень основних засобів, трудових і земельних ресурсів в ресурсному потенціалі підприємств через побудову збалансованих моделей їх використання;

- доцільність проведення грошової оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств в динаміці, за допомогою якої визначено ефективність та зроблені прогнози розрахунки використання ресурсного потенціалу.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження є науковою основою для розв’язання проблеми раціонального використання потенціалу. Прогнозні розробки дисертанта, які стосуються розробки стратегії підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу на період до 2010 р. прийняті до впровадження Головним управлінням сільського господарства та продовольства Черкаської облдержадміністрації (довідка № 07-03/72 від 20.04.2006р.). Вони можуть бути використані для розробки стратегії розвитку АПК Черкаської області. Розробки дисертанта, які стосуються розробки стратегії підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу на період до 2010 р. прийняті до впровадження у ПОП „Соколівка” Жашківського району Черкаської області (довідка № 177 від 17.05.2006р.); в СТОВ „Маяк” Чорнобаївського району Черкаської області (довідка № 035 від 18.05.2006р.) та в ПСП „Нива” Чорнобаївського району Черкаської області (довідка № 168 від 18.05.2006р.). Окремі матеріали дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі Уманського державного аграрного університету при викладанні дисциплін “Потенціал підприємства: формування та оцінювання” та „Статистика” (довідка № 174 від 20.04.2006р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною роботою автора, в якій проведено комплексне дослідження організаційно-економічних засад формування, відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу

сільськогосподарських підприємств в аграрному секторі. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використані лише ті ідеї і положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення і висновки дисертації доповідалися на Міжнародних науково-практичних конференціях: друга міжнародна науково – практична конференція „Ринкові відносини в АПК” (м. Одеса, 16-17 вересня 2003 р.); всеукраїнська конференція молодих вчених (м. Умань, 25 – 26 березня 2004 р.); міжнародна науково – практична конференція „Глобальні та національні проблеми в аграрній економіці України” (м. Луганськ, 18-20 травня 2004р.); міжнародна науково – практична конференція молодих учених, магістрів і студентів, присвячена 140-річчю з дня народження М. І. Туган-Барановського та 75-річчю економічного факультету Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва „Сталий розвиток аграрного сектора економіки” (м. Харків, 10-11 червня 2004 р.); міжнародна науково – практична конференція „Соціально – економічні проблеми села в пореформений період” (м. Миколаїв, 24 вересня 2004 р.); міжнародна науково – практична конференція „Ринкові трансформації та розвиток продуктивних сил аграрного сектора” (м. Харків, 5-6 жовтня 2004 р.); всеукраїнська наукова конференція молодих вчених (м. Умань, 24-25 лютого 2005 р.); друга міжнародна науково – практична конференція „Ринкова трансформація соціально – економічних відносин в АПК” (м. Мелітополь 13-15 червня 2005 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено в 15 статтях у збірниках наукових праць та матеріалах науково-практичних конференцій, загальним обсягом 3,88 друк. арк., з них 9 статей – у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, обсягом 2,78 друк. арк.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи – 228 сторінок. Робота виконана на 176 сторінках основного тексту, кількість рисунків – 11 таблиць – 54, список використаних джерел (найменувань) – 170, додатків – 12.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету, основні задачі, предмет та об’єкт, наукову новизну та практичне значення результатів дослідження, відображено їх апробацію, визначено особистий внесок здобувача.

У першому розділі – „**Теоретичні і методологічні основи формування ресурсного потенціалу**” розглядаються теоретичні аспекти дослідження економічної сутності ресурсного потенціалу як основи виробничого та ресурсного потенціалів та особливості його формування в аграрному секторі економіки. Наведена методика оцінки формування та використання ресурсного потенціалу в контексті аграрного виробництва. Необхідно відзначити, що на даний час все ще немає єдиного методичного підходу до визначення якісних та кількісних характеристик таких термінів, як „ресурсний потенціал”, „виробничий потенціал” та „економічний потенціал”. В зв’язку з цим у дисертації на основі аналізу і узагальнення існуючих в науковій літературі положень автор пропонує власні підходи, які конкретизують вищезначені поняття, особливо за умови сучасної ринково орієнтованої економіки. Потрібно зазначити, що сформувались

два підходи у визначенні терміну „потенціал”, які визначаються як можливість або здатність певного суб’єкта до дії, а також даний термін пропонується розглядати як наявні ресурси, що можуть бути використані. Дане твердження є актуальним для економічного, виробничого та ресурсного потенціалів. Це дає нам підстави розглядати поняття „потенціал” як самостійне та дієздатне явище, що може виконувати свою функцію в залежності від сфери використання.

Існують два методичних підходи при визначенні суті поняття „економічний потенціал”. Перший розглядає його як сукупність ресурсів, а другий характеризує економічний потенціал як здатність економічної системи до виробництва. Підсумовуючи точки зору вищезгаданих авторів, нами була здійснена спроба інтегрувати різноманітні концепції у визначенні суті цього явища, яка дозволила визначити економічний потенціал як потенційну здатність окремо взятої країни за наявності ресурсів до створення продукту в загальнонаціональному контексті.

Складовою поняття економічного потенціалу є виробничий потенціал, який є дещо звуженим його відображенням та формується завдяки матеріальному виробництву. Якщо економічний потенціал утворюється за рахунок виробничої і невиробничої сфер, то виробничий пов’язаний тільки з матеріальною сферою, тобто він є невід’ємною складовою економічного потенціалу.

В дослідженні ресурсний потенціал характеризується як економічна категорія, що визначає сукупність органічно взаємопов’язаних ресурсів (земельних, трудових і матеріальних) та їх здатність забезпечувати виробництво продукції. Ми вважаємо, що ресурсний потенціал – це вся сукупність використовуваних в процесі виробництва наявних ресурсів, які роблять його теоретично та практично можливим (рис. 1.).

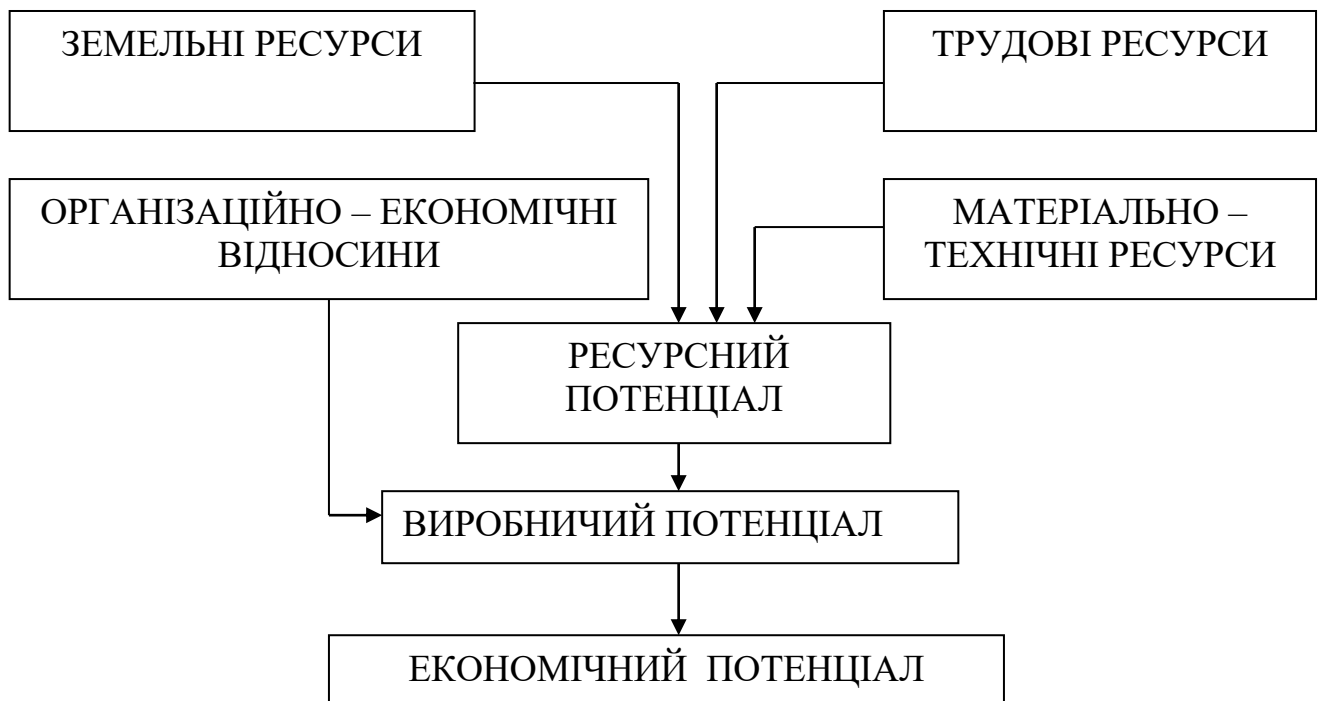

Рис. 1. Структура та місце ресурсного потенціалу в аграрному секторі економіки

В процесі досліджень виявлено, що цілком обґрунтованим є визначення ресурсного потенціалу, як сукупності класичної тріади ресурсів (земельних, трудових і матеріальних). Але останнім часом до його складу відносять низку ресурсів (фінансові,

інформаційні чи підприємницькі здібності), які, на нашу думку, цілком можна віднести до однієї із трьох його складових, а саме: земельних, трудових і матеріальних. Це значно звужує і конкретизує суть досліджуваного поняття і робить його придатним до використання як в теорії, так і на практиці.

Через те, що в термінологічному сенсі поняття виробничий та ресурсний потенціал досить близькі, доцільно більш детально провести їх диференціацію. Виробничий, як і ресурсний потенціали мають в своїй основі ресурси виробничі і невиробничі. Категорія виробничого потенціалу в основному співпадає з поняттям ресурсний потенціал, так як кількісно вони відображаються через розмір наявних ресурсів. Однак вони різняться по двох концептуально важливих позиціях: по – перше, ресурсний потенціал господарюючого суб'єкта є сукупністю ресурсів, що належать тільки йому, а виробничий потенціал може формуватися і за рахунок залучених ресурсів; по – друге, при визначенні суті виробничого потенціалу має місце раціональне поєднання виробничих ресурсів та здатність виробляти продукцію, а ресурсний потенціал є лише сукупністю ресурсів.

Наукове дослідження, розробки, здійснені автором, підтверджують, що в даний період актуальною є розробка концепції, стратегії і тактики формування та удосконалення ресурсного потенціалу, як на рівні аграрних підприємств, так і АПК держави в цілому. В сучасних умовах при відсутності науково – обґрунтованої нормативної бази для визначення розміру ресурсного потенціалу товаровиробники визначають напрями і шляхи розвитку виробництва та формування ресурсного потенціалу лише інтуїтивно. У зв'язку з цим виникає принаймні дві проблеми: по – перше, можлива перевитрата чи нераціональне використання фінансових ресурсів, по – друге, постає структурна проблема, пов'язана із утворенням нераціональної структури ресурсного потенціалу, яку можливо вирішити лише при докладному аналізі співвідношень окремих складових його елементів. В цьому контексті особливого значення набуває вартісна оцінка ресурсного потенціалу. Найбільш перспективним та придатним для широкого застосування ми вважаємо метод грошової оцінки ресурсів із подальшим їх додаванням для визначення сукупного ресурсного потенціалу.

У другому розділі **„Стан і рівень ефективності використання ресурсів сільськогосподарських підприємств”** – розглядається сучасний стан і рівень ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону, а також аналізується забезпеченість земельними, матеріально-технічними і трудовими ресурсами та ефективність їх використання.

За період 2000 – 2004 рр. динаміка основних складових ресурсного потенціалу Черкащини характеризується чітко вираженою тенденцією до зменшення. Площа сільськогосподарських угідь скоротилась на 12,5%, питома вага ріллі зросла на 2%. Обсяг виробленої валової продукції підвищився на 424,8 млн. грн., або на 32%. Відбувається погіршення кількісних та якісних характеристик основних елементів ресурсного потенціалу. Так, чисельність трудових ресурсів за період скоротилась на 54%, а обсяг основних засобів – на 32%. Кількість тракторів зменшилась на 32,5%, а комбайнів – на 27%. Це безпосередньо пов'язано із падінням обсягів інвестицій в сільське господарство.

Втрата ринків збуту, низька закупівельна ціна та висока собівартість продукції тваринництва призвели до скорочення поголів'я як ВРХ, так і свиней – на 45,5% та

26,2% відповідно.

Фондоозброєність праці в сільському господарстві відображає можливість підприємств у прискоренні розширеного відтворення та в створенні передумов для позитивних соціально-економічних змін. Вплив фондоозброєності на продуктивність праці досліджувався за допомогою групування. При фондоозброєності одного працівника понад 50,0 тис. грн., продуктивність праці на 25-12% вища, ніж у менш забезпечених засобами робітників. Отже, із ростом фондоозброєності збільшується продуктивність праці.

Залежність між обсягами виробленої продукції та енергозабезпеченістю сільськогосподарських підприємств особливо чітко виявляється в результаті проведеного нами групування районів. Взаємозв'язок полягає в тому, що при збільшенні енергозабезпеченості аграрних підприємств зростають обсяги виробленої продукції. В районах, де на 100 га посівної площі припадає понад 501 к. с. енергетичних потужностей, обсяги виробленої продукції на 51-65 % більші, ніж в менш енергонасичених регіонах.

В 2004 р. загальна сума ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Черкаського регіону зменшилась на 5,9% у порівнянні до 2000 р., і складала 16252,1 млн. грн., в тому числі земельні ресурси – 11297 млн. грн. (69,5%), трудові ресурси – 1522,1 млн. грн. (9,4%), основні засоби – 3433 млн. грн. (21,1%). Головним чином це пов'язано із зниженням на 32% вартості основних засобів. Доцільно відмітити, що в 2004 р. на 1 га сільськогосподарських угідь вартість ресурсного потенціалу збільшилась на 7%. Це, в основному, відбувається за рахунок скорочення їх площ та зростання вартості земельних і трудових ресурсів.

Застосування єдиної методики оцінки ресурсного потенціалу уніфікує процес його формування, що створює передумови для раціонального планування обсягів ресурсозабезпечення. Розмір ресурсного потенціалу вираховується як додавання вартості земельних та трудових ресурсів і основних засобів. З метою визначення вартості ресурсного потенціалу оцінка земельних ресурсів здійснювалась згідно грошової оцінки, запропонованої Державним комітетом земельних ресурсів України, при оцінці трудового потенціалу використана методика розрахунку фондового аналогу працівника. Враховуючи те, що у 2004 році середньомісячна оплата працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві в аграрних підприємствах Черкаської області, знаходилась з урахуванням всіх видів виплат на рівні 318 грн., то фондовий аналог одного робітника складає 25452,7 грн. ($318 \cdot 12 \cdot 6,67$). Вартість основних засобів прийнята як їх грошова середньорічна вартість згідно статистичних щорічників.

Для виходу з кризового стану та успішного розвитку сільського господарства необхідно підвищувати ефективність виробництва, яке полягає в стабільному збільшенні виходу продукції на одиницю затрачених ресурсів.

Динаміка ресурсовіддачі основних елементів ресурсного потенціалу характеризується покращенням. В 2004 р. продуктивність праці зросла на 185,4 %, фондovіддача підвищилась на 67%, а на 1 га ріллі було вироблено валової продукції на 50% більше. Ефективність використання ресурсного потенціалу в цілому зросла на 2,4%.

Існує безпосередня залежність між забезпеченістю ресурсами та їх використанням (табл. 1). В аграрних підприємствах, де на 1 га сільськогосподарських угідь припадає

понад 17 тис. грн. ресурсного потенціалу ресурсовіддача на 81,4% – 95,6% вища, ніж в менш забезпечених ресурсами підприємствах.

Таблиця 1

Вплив рівня ресурсозабезпеченості на ефективність використання ресурсного потенціалу в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області в 2002-2004 рр.

Групи районів в залежності від рівня ресурсозабезпеченості 1 га с. – г. угідь., тис. грн.	Кількість районів в групі, шт.	Ресурсний потенціал на 1 га с. – г. угідь, тис. грн.	Ресурсовіддача на 100 грн. ресурсного потенціалу, грн.
до 13,0	4,0	11,6	9,0
13,0 – 15,0	10,0	13,9	9,0
15,0 – 17,0	3,0	15,8	9,7
понад 17,0	3,0	17,7	17,6

З метою вивчення впливу ресурсозабезпеченості та структури ресурсного потенціалу на ресурсовіддачу була побудована кореляційно – регресійна модель на прикладі даних сільськогосподарських підприємств 20 районів Черкаської області. Результативною ознакою (у) була взята ресурсовіддача, тобто обсяг виробленої валової продукції на 1000 грн. ресурсного потенціалу. Факторними ознаками є:

x_1 – вартість ресурсного потенціалу на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.;

x_2 – питома вага земель в ресурсному потенціалі, %;

x_3 – питома вага працівників в ресурсному потенціалі, %;

x_4 – питома вага основних засобів в ресурсному потенціалі, %.

В результаті розрахунків на ЕОМ отримано наступне рівняння кореляційного зв'язку:

$$y_{(x)} = 0,95 - 0,65x_1 + 2,26x_2 + 1,26x_3 + 0,67x_4 \quad R=0.78$$

Коефіцієнти регресії рівняння свідчать про те, що найбільшу віддачу при збільшенні ресурсозабезпеченості можна отримати від земельних ресурсів. При збільшенні на 1% вартості земельних ресурсів, при умові незмінності інших факторів, підвищується вихід валової продукції в розрахунку на 100 грн. ресурсного потенціалу на 2,26%. Друге місце посідають трудові ресурси, при збільшенні на 1% їх вартості на 1,26% зростає вихід валової продукції в розрахунку на 100 грн. ресурсного потенціалу.

Вищеозначена ситуація, що склалася в аграрному секторі економіки України та Черкаському регіоні, зокрема, вимагає комплексного підходу для стабілізації ситуації, а також створення передумов для покращення кількісних та якісних характеристик аграрного ресурсного потенціалу.

В третьому розділі „**Стратегія нарощування та ефективного використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств**” обґрунтовується вибір стратегії формування оптимального ресурсного потенціалу регіону, підвищення його економічної ефективності в умовах сьогодення.

Важливим напрямком підвищення ефективності використання аграрного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств є спеціалізація, яка сприяє більш раціональному використанню виробничих ресурсів та дає можливість забезпечити максимально можливе виробництво сільськогосподарської продукції за мінімальних обсягів залучених ресурсів.

В даний період на Черкащині сформувались 7 основних типів спеціалізації аграрних підприємств. Найбільша питома вага підприємств зернового та зерно – соняшникового типів спеціалізації, їх відповідно 51 та 13% (рис. 2).

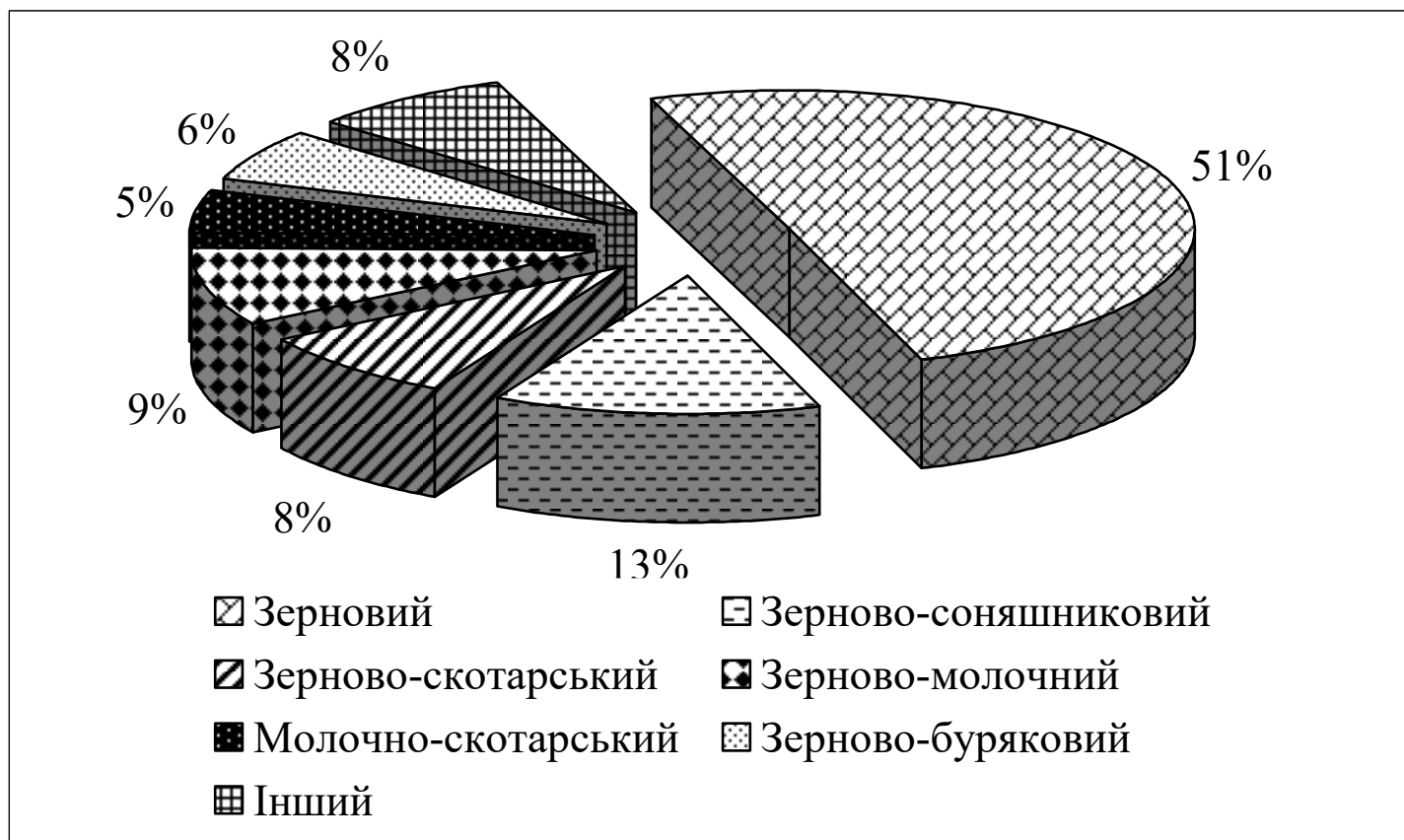

Рис. 2. Структура типів спеціалізації сільськогосподарських підприємств Черкаської області в 2002-2004рр., %.

В дисертаційній роботі встановлена закономірність між ефективністю використання основних елементів ресурсного потенціалу та розмірами аграрних формувань в контексті їх спеціалізації. Раціональна спеціалізація значною мірою обумовлена встановленням оптимальних розмірів земельних угідь, трудових ресурсів та основних засобів, які в процесі взаємодії забезпечують високу результативність виробництва за мінімальної ресурсомісткості.

В ході дослідження впливу розмірів аграрних підприємств та структури ресурсного потенціалу на ефективність його використання встановлено:

- підприємства із площами ріллі понад 2000 га порівняно менш забезпечені основними засобами та трудовими ресурсами (із розрахунку на 1 га), ніж аграрні формування із площею до 1000 га;
- в підприємствах із площами ріллі понад 2000 га ефективність використання земельних, трудових ресурсів, основних засобів та ресурсного потенціалу вища, ніж в аграрних формуваннях із площею до 1000 га;
- в підприємствах, де вартість основних засобів в структурі ресурсного потенціалу становить понад 25%, продуктивність виробництва та ресурсовіддача вища.

Підприємства суттєво різняться за розмірами. Найбільше валової продукції припадає на одне підприємство в аграрних формуваннях зерново-молочного та молочно-скотарського виробничих типів. В цих двох групах вона становить 2506,1 та 3216,9 тис.

грн. Вищезгадані дві групи характеризуються найбільшою вартістю основних засобів із розрахунку на одне аграрне формування, відповідно 4697,9 та 7274,5 тис. грн. і кількістю працівників – 167 та 217 осіб.

Більш прибутково працюють підприємства зерново – молочного та молочно – скотарського виробничих типів. В них на 1 га припадає відповідно 251,26 та 285,8 грн. прибутку. Фондозабезпеченість є найвищою в підприємствах молочно – скотарського типу спеціалізації.

Аграрні формування зернового та зерново – бурякового виробничих типів мають високу продуктивність праці, відповідно – 16,55 та 23,09 тис. грн. Більш інтенсивно земельні ресурси використовуються в підприємствах молочно – скотарського та зерново – молочного типів спеціалізації, де на 1 га сільськогосподарських угідь було вироблено продукції на суму 1,58 та 1,25 тис. грн. Значно вища фондovіддача спостерігається в аграрних формуваннях зерново – бурякового та зерново – молочного виробничих типів, де цей показник становить відповідно 0,6 та 0,5 тис. грн. Найбільш забезпеченими ресурсами та прибутковими є підприємства молочно – скотарського типу спеціалізації.

Між ресурсозабезпеченістю та ресурсовіддачею має місце прямий зв'язок. На підприємствах молочно – скотарського типу спеціалізації, де ресурсозабезпеченість 1 га є найбільшою, ресурсовіддача, відповідно, також найвища. В сучасних умовах ефективніше ресурсний потенціал, із точки зору ресурсовіддачі та прибутковості, використовується на підприємствах молочно – скотарського та зерново – молочного виробничих типів.

Аналіз ефективності використання ресурсного потенціалу на підприємствах практично всіх виробничих типів доводить, що із збільшенням їх розмірів ресурсозабезпеченість 1 га сільськогосподарських угідь зменшується. Водночас, при збільшенні середніх площ пропорційно зростає продуктивність сукупного ресурсного потенціалу і його прибутковість.

В цілому для всіх типів спеціалізації сільськогосподарських підприємств характерна закономірність, що більш ефективно використовується ресурсний потенціал в аграрних формуваннях з площею сільськогосподарських угідь понад 2000 га.

Важливою передумовою забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу та подальшого покращення його кількісно – якісних характеристик є обґрунтування оптимальних розмірів ресурсів та стратегій їх використання, які розроблялись на основі використання економіко – математичних методів.

Використання економіко – математичної моделі дає можливість вирішити наступні питання:

- визначення на перспективу оптимальної величини і структури ресурсного потенціалу;
- визначення оптимальних розмірів галузей, встановлення необхідного складу та обсягу ресурсів та затрат на виробництво продукції для виконання запланованого обсягу робіт.

В основу стратегії формування і розвитку ресурсного потенціалу регіону покладені перспективи розвитку найбільш розповсюджених типів сільськогосподарських підприємств. Для визначення стратегії розвитку підприємств зернового (розмір матриці 48 x 52), зерново – соняшникового (розмір матриці 47 x 53) та молочно – скотарського

(розмір матриці якої 73 x 83) типів спеціалізації розроблено економіко – математичні моделі задач.

Для розрахунків взяті типові аграрні формування, що належать до найбільш розповсюджених виробничих типів.

Математичний запис економіко – математичної моделі в загальному виді має вигляд:

знайти X_i ; X_i^1 ; X_s ; X_{kj} ; X_j^i ; X_l^i які перетворюють в максимум цільову функцію;

$$Z_{\max} = \sum_{j \in J} c_j x_j - x_s$$

У формалізованому записі математичних моделей використані наступні позначення:

x_j – розміри галузі рослинництва та тваринництва; x_i – можлива чисельність додатково залучених працівників і їх спеціальності у сільськогосподарських підприємствах; x_i^1 – покупка і – го виду сільськогосподарських машин та техніки для виконання обсягів виконаних робіт; x_{kj} – оптимальна прибавка на 1 голову тварин; x_{kj} – ої групи корму до мінімальної норми потреби даних кормів j – го виду тварин; x_j^i – поголів'я j – ої статеві – вікової групи великої рогатої худоби; x_s – сума витрат на виробництво та реалізацію продукції підприємства; x_l^i – вартість валової продукції у співставних цінах; c_j – вартість товарної продукції, отриманої з прийнятої одиниці вимірювання j – ї змінної; J – (галузі) види діяльності сільськогосподарських підприємств.

В результаті вирішення задач визначено оптимальний склад та ефективність використання ресурсного потенціалу в основних типах сільськогосподарських підприємств. Важливим моментом ефективного використання ресурсного потенціалу є індивідуальний підхід до формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств різних виробничих типів.

В перспективі для підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу в аграрних формуваннях доцільно:

- для *зернового типу спеціалізації* запровадити оптимальну структуру посівних площ та збалансувати кормові раціони, що значною мірою забезпечить раціональне використання ресурсного потенціалу. В підприємствах даного типу спеціалізації в перспективі є всі можливості досягти урожайності пшениці – 55 ц/га, кукурудзи – 60 ц/га, соняшника – 20 ц/га та продуктивності корів – до 3600 кг, а середньодобових приростів живої маси ВРХ – 450 г. Площа сільськогосподарських угідь має бути до 3200 га. Вартість основних засобів доцільно довести до 750 тис. грн., а чисельність працівників – 5 чол. на 100 га сільськогосподарських угідь. Ресурсний потенціал має становити 21,8 тис. грн. на 1 га сільськогосподарських угідь, в його структурі частка основних засобів – 34,3%, а трудових ресурсів – 11%. В результаті виробництво валової продукції становитиме 2271,9 грн., а прибуток – 892,5 грн. на 1 га сільськогосподарських угідь. Все це істотно підвищить рівень ефективності використання основних елементів ресурсного потенціалу.

- для *зерново – соняшникового типу спеціалізації* доцільно застосувати комплексний підхід, основним елементом якого є доведення кількісного і якісного складу основних елементів ресурсного потенціалу до оптимальних характеристик. Площа сільськогосподарських угідь має становити 3100 га, в тому числі ріллі – 3000 га,

вартість основних засобів 600 тис. грн., а середньорічна кількість працівників – 7 осіб на 100 га сільськогосподарських угідь. Ресурсний потенціал має становити 23,7 тис. грн. на 1 га сільськогосподарських угідь. В його структурі основних засобів – 25,4 %, а трудових – 18%. Використання ресурсного потенціалу підприємств даного виробничого типу буде максимально ефективним за умови, що врожайність пшениці озимої буде 60 ц/га, кукурудзи на зерно – 80 ц/га, а соняшника – 22 ц/га. Поголів'я корів має бути – 300 голів, або 9 на 100 га сільськогосподарських угідь, а основних свиноматок на 100 га ріллі – 2. Все це забезпечить істотне покращення ефективності використання основних елементів аграрного ресурсного потенціалу, зокрема земельних ресурсів. Обсяг валової продукції становитиме 2435,3 грн., а прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь становитиме 981,5 грн.

- для *молочно – скотарського типу спеціалізації* площу сільськогосподарських угідь важливо довести до 3400 га, в тому числі ріллі – 3100 га, планова вартість основних засобів – 12809 тис. грн., а середньорічна кількість працівників – 11 осіб на 100 га сільськогосподарських угідь. Ресурсний потенціал доцільно довести до 31,7 тис. грн. на 1 га сільськогосподарських угідь, частка основних засобів має складати 41%, а трудових ресурсів 17%. Використання ресурсного потенціалу буде високоефективним, якщо урожайність пшениці озимої – 70 ц/га, кукурудзи на зерно – 100 ц/га. Доцільно мати 1200 корів, в тому числі на 100 га сільськогосподарських угідь – 31. Важливо середньодобові прирости ВРХ на заключному етапі довести до 1100 г., а середньорічний надій молока – до 4600 кг. Продуктивність використання земельних ресурсів зросте на 31%, а трудових – на 30%. Розрахунковий прибуток становить 960,3 грн., а вартість валової продукції – 3094,7 грн. на 1 га сільськогосподарських угідь.

Сучасне аграрне виробництво гостро потребує стратегії сталого розвитку та ефективного використання ресурсного потенціалу. Її розробка базується на чіткому визначенні мети та механізмів запровадження. Пріоритетними завданнями мають бути: визначення джерел фінансування аграрної сфери економіки, а також формування максимально привабливого інвестиційного клімату, реструктуризація галузей економіки та на її основі формування економічних зв'язків, спрямованих на створення агро – промислових об'єднань, проведення єдиної експортно – імпоротної та ціноутворюючої політики як для промислових, так і для сільськогосподарських підприємств.

Застосування цієї стратегії має здійснюватись в два паралельні етапи: становлення та розвиток; ефективне використання ресурсного потенціалу;

Для всіх аграрних формувань доцільно на даному етапі застосувати стратегію становлення та розвитку ресурсного потенціалу.

Проблему визначення джерел фінансування важливо вирішувати збільшивши прибутковість аграрних підприємств, адже лише власний прибуток є найнадійнішим джерелом грошових коштів. Також питання може бути вирішено за рахунок підвищення інвестиційної привабливості галузі.

Проблему реструктуризації галузей економіки та на її основі формування економічних зв'язків, спрямованих на створення агропромислових об'єднань, ми пропонуємо вирішити підвищивши конкурентноздатність аграрного виробництва, а також за рахунок прозорості інвестиційної політики та науково – інформаційного забезпечення діяльності АПК. Це створить передумови для інтеграції аграрних та промислових підприємств, що матиме для обох сторін позитивні наслідки.

Проблема проведення єдиної експортно – імпоротної та ціноутворюючої політики як для промислових, так і для сільськогосподарських підприємств, на нашу думку, має бути вирішена при реалізації права на можливість доступу на зовнішні ринки та при чіткому дотриманні ринкових принципів господарювання, зокрема обмеженні монопольного становища низки промислових підприємств, орієнтованих на випуск продукції для сільського господарства. Безпосередню роль на даному етапі має відігравати створення єдиної політики ціноутворення як для промислових, так і для аграрних підприємств.

Науково – обґрунтований підхід до формування структури основних елементів ресурсного потенціалу пропонується вирішити шляхом чіткої орієнтації на спеціалізацію виробництва, що дасть можливість визначити необхідні кількісні та якісні параметри земельних, трудових ресурсів та основних засобів, зокрема склад машинно – тракторного парку;

Необхідною умовою ефективного використання ресурсного потенціалу є збільшення його вартісних та кількісних характеристик, зміна структури ресурсного потенціалу, яка стосується в першу чергу зростання частки основних засобів (табл. 2).

Таблиця 2

Розвиток ресурсного потенціалу та ефективність його використання в Черкаській області

Вид ресурсів	2004 р.			2010р.		
	млн. грн.	%	На 1 га с.-г. угідь, тис. грн.	млн. грн.	%	На 1 га с.-г. угідь, тис. грн.
Ресурсний потенціал	16252,1	100,0	16,0	24491,7	100,0	24,1
в т.ч. - земельні	11297,0	69,5	11,1	11297,0	46,1	11,1
- трудові	1522,1	9,4	1,5	2650,9	10,8	2,6
- основні засоби	3433,0	21,1	3,4	10543,8	43,1	10,4
Валова продукція	1757,9	х	х	2304,6	х	х
в т. ч. на 1000 грн. ресурсного потенціалу, грн.	108,2	х	х	94,1	х	х
Прибуток	246,1	х	х	440,5	х	х
в т. ч. на 1000 грн. ресурсного потенціалу, грн.	15,1	х	х	18,0	х	х

Впровадження оптимальної структури та раціонального розміру ресурсного потенціалу в сільськогосподарських підприємствах різних виробничих типів дасть можливість аграрному сектору економіки Черкащини отримати валової продукції в сумі 2300 млн. грн., і 440,5 млн. грн. прибутку. При цьому істотно оновиться ресурсний потенціал села.

Ефективніше використання ресурсного потенціалу села, стимулювання розвитку підприємництва в агропромисловому виробництві в перспективі матиме наступні наслідки: розширяться можливості продуктивної трудової діяльності сільських жителів, збільшаться доходи всіх верств населення, залучення молоді до роботи в різних сферах

аграрного виробництва та закріплення її на селі, формуватиметься соціальна інфраструктура села.

ВИСНОВКИ

1. Ресурсний потенціал – матеріальна основа виробничого потенціалу, здатність сукупності ресурсів забезпечити виробництво визначеного об'єму продукції. До них переважно відносять: трудові (їх кількість і якість), земельні (кількість і якість природних ресурсів), основні засоби. Для оцінки економічної ефективності використання ресурсного потенціалу використовується система показників, що характеризують співвідношення кінцевих результатів сільськогосподарського виробництва (валової, товарної продукції та прибутку) і ресурсного потенціалу.

2. Виробничий, як і ресурсний потенціали мають в своїй основі ресурси виробничі і невиробничі. Категорія виробничого потенціалу в основному співпадає з поняттям ресурсний потенціал, так як кількісно вони представлені розміром наявних ресурсів. Однак вони різняться по двох концептуально важливих позиціях: по – перше, ресурсний потенціал господарюючого суб'єкта є сукупністю ресурсів, що належать тільки йому, а виробничий потенціал може формуватися і за рахунок залучених ресурсів, по – друге, при визначенні суті виробничого потенціалу має місце раціональне поєднання виробничих ресурсів та здатність виробляти продукцію, а ресурсний потенціал є лише сукупністю ресурсів.

3. Внаслідок високої господарської освоєності земельного фонду, екстенсивного його використання має місце ріст деградації земель, що виснажуються та втрачають родючість. Динаміка урожайності більшості сільськогосподарських культур в Черкаській області, як один із основних показників ефективності використання земельних ресурсів, а саме: зернових, цукрових буряків, соняшника погіршується (за період із 1990 р. по 2004 рр. відповідно на 10,0, 13,0 та 48,4 відсотків). За аналогічний період продуктивність земельних ресурсів знизилась на 39,3%, що свідчить про істотне погіршення ефективності їх використання. Виробництво валової продукції сільськогосподарських підприємств характеризується спадаючою тенденцією, в той час як обсяги виробництва господарств населення залишаються стабільними. У 2004 р. вироблено валової продукції на 31,5% менше у порівнянні з 1990 р., зокрема серед сільськогосподарських підприємств – 52%. Позитивна тенденція характерна лише для господарств населення, приріст виробництва в яких за аналізований період сягає 26%. Особливо критична ситуація склалася в тваринництві, де за 1990 – 2004 рр. обсяг виробленої продукції скоротився майже на 50%, зокрема у сільськогосподарських підприємствах – на 68%.

4. Спостерігається тенденція скорочення населення регіону, яке за період 2000 – 2004 рр. зменшилось на 61,7 тис. чол. (5,6%), однак, має місце стабільне співвідношення міського та сільського населення (відповідно 54 до 45 %). Негативна динаміка природного приросту особливо проявляється в сільській місцевості, де за період із 2000 по 2004 рр. цей показник знизився на 5,6%. В сільській місцевості спостерігається зменшення чисельності осіб молодшого за працездатний та працездатного віку, що створює загрозу для стабільності демографічної ситуації Черкащини. Чисельність працівників усіх галузей Черкащини за період із 1990 по 2004 рр. скоротилась на 392,3

тис. осіб або на 55,8%. Темпи скорочення чисельності середньорічних працівників сільськогосподарства перевищують регіональний рівень і складають 72,6%.

5. В 2004р. ресурсний потенціал Черкащини складає 16252,1 млн. грн., що на 1015,5 млн. грн., або 5,9% менше, ніж в 2000р. Динаміці ресурсовіддачі основних елементів аграрного ресурсного потенціалу притаманна направленість до покращення її характеристик. В 2004 р. продуктивність праці на 185,4 %, а фондovіддача на 66,7% більша, ніж в 2000 р. За аналізований період на 1 га сільськогосподарських угідь було вироблено валової продукції на 42% більше, а ефективність використання ресурсного потенціалу в цілому зросла на 2,4%. Існує взаємозалежність між ресурсовіддачею та ресурсозабезпеченістю, а також структурою ресурсного потенціалу. Найбільший вплив мають земельні ресурси. При збільшенні на 1% їх вартості, при умові незмінності інших факторів, підвищується вихід валової продукції в розрахунку на 100 грн. ресурсного потенціалу на 2,26%. Друге місце посідають трудові ресурси, при збільшенні на 1% їх вартості на 1,26% зростає вихід валової продукції в розрахунку на 100 грн. ресурсного потенціалу. Існує пряма залежність між ресурсозабезпеченістю та ресурсовіддачею. В сільськогосподарських підприємствах, де на 1 га сільськогосподарських угідь припадає понад 17 тис. грн. ресурсного потенціалу, тобто його максимальне значення, ресурсовіддача на 81 - 86 % вища, ніж в менш забезпечених підприємствах. Проведене дослідження свідчить про невикористані резерви ресурсовіддачі в сільськогосподарських підприємствах. В певній мірі це пов'язано із доведенням аграрних підприємств до раціональних розмірів.

6. В області сформувались сім основних типів спеціалізації аграрних підприємств. Найбільша питома вага підприємств зернового та зерново – соняшникового типів спеціалізації, їх відповідно 51 та 13%. Високою продуктивністю праці характеризуються аграрні формування зерново – бурякового та зерново – молочного виробничих типів, відповідно – 23,1 та 15,0 тис. грн. на 1 працівника. Продуктивніше використовуються земельні ресурси на підприємствах молочно – скотарського та зерново – молочного типів спеціалізації, де на 1 га сільськогосподарських угідь було вироблено продукції на суму 1,58 та 1,25 тис. грн. Висока фондovіддача спостерігається в аграрних формуваннях зерно – бурякового та зерно – молочного виробничих типів. Найвища ресурсозабезпеченість та ресурсозброєність 1 га сільськогосподарських угідь має місце на підприємствах молочно – скотарського типу спеціалізації. Найбільш ефективно та прибутково ресурсний потенціал використовується на підприємствах молочно – скотарського та зерново – молочного виробничих типів.

7. Основою стратегії формування і розвитку ресурсного потенціалу регіону є перспективи розвитку найбільш розповсюджених виробничих типів сільськогосподарських підприємств. Її впровадження на рівні регіону дасть наступні результати: *для зернового типу спеціалізації*: урожайність пшениці – 55 ц/га, кукурудзи – 60 ц/га, соняшника – 20 ц/га. Площа сільськогосподарських угідь має бути до 3200 га. Фондозабезпеченість – 750 тис. грн., а чисельність працівників – 5 чол. на 100 га сільськогосподарських угідь. Ресурсний потенціал буде становити 21,8 тис. грн. на 1 га сільськогосподарських угідь, в його структурі частка основних засобів – 34,3%, трудових ресурсів – 11%. В результаті виробництво валової продукції становитиме 2271,9 грн., а прибуток – 892,5 грн. на 1 га сільськогосподарських угідь; *для зерново – соняшникового типу спеціалізації*: площа сільськогосподарських угідь має становити 3100 га, в тому

числі ріллі – 96%, вартість основних засобів 600 тис. грн., а середньорічна кількість працівників – 7 осіб на 100 га сільськогосподарських угідь. Ресурсний потенціал – 23,7 тис. грн. на 1 га сільськогосподарських угідь. В його структурі частка основних засобів – 25,4 %, а трудових – 18%. При урожайності пшениці озимої 60 ц/га, кукурудзи на зерно – 80 ц/га, а соняшника – 22 ц/га використання ресурсного потенціалу є високоефективним. Обсяг виробленої валової продукції буде 7956 тис. грн., зокрема на 1 га сільськогосподарських угідь – 2435,3 грн. Прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь становитиме 981,5 грн.; *молочно - скотарського типу спеціалізації*: площа сільськогосподарських угідь має становити 3400 га, з них рілля – 92%, планова вартість основних засобів – 1289 тис. грн., а середньорічна кількість працівників – 11 осіб на 100 га сільськогосподарських угідь. Ресурсний потенціал доцільно довести до 31,7 тис. грн. на 1 га сільськогосподарських угідь, частка основних засобів має складати 41%, а трудових ресурсів 17%. На 100 га сільськогосподарських угідь має бути 31 корова. Середньодобові прирости ВРХ доцільно на заключній відгодівлі довести до 1100 г., а середньорічний надій молока до 4600 кг. Обсяг виробленої валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь становитиме 3095 грн., а прибуток - 960 грн.

8. Створення умов для формування та ефективного використання ресурсного потенціалу може бути здійснене за допомогою наступних невідкладних кроків: покращення фінансово – економічного стану аграрних товаровиробників, технологічне та технічне переобладнання агропромислового виробництва, захист економічних інтересів вітчизняних товаровиробників за допомогою митного регулювання і оподаткування імпорту, сприяння, законодавче і податкове, створенню та розвитку кооперації і інтеграції агропромислових формувань, максимально сприятлива інвестиційна політика, забезпечення розвитку соціальної інфраструктури сільської місцевості, покращення якості життя.

9. Доведення до оптимального розміру ресурсного потенціалу та його структури створить умови для отримання сільськогосподарськими підприємствами Черкащини виробленої валової продукції – 2300 млн. грн., та майже 440 млн. грн. прибутку, що дасть змогу істотно покращити кількісно – якісні характеристики основних засобів. Використання ресурсного потенціалу має базуватись на тому, що пріоритетним напрямком запропонованої нами стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств Черкаської області є максималізація прибутку і застосування останнього для покращення кількісно – якісних характеристик ресурсного потенціалу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бобко В. В. Регіональні аспекти формування ефективного сільськогосподарського виробництва // Збірник наукових праць Уманської державної аграрної академії / Редкол.: П. Г. Копитко (відп. ред.) та ін. – Умань, 2002. – Вип. 55. – С. 338 - 344.
2. Бобко В. В. Шляхи підвищення ефективності використання земельних ресурсів Черкаської області // Аграрний вісник Причорномор'я: Спеціальний випуск: Зб. наук. праць. Випуск № 22. – Частина I, II, III, IV, V, VI / Відп. ред. О. П. Сидоренко. – Одеса: Астропринт, 2003. – С. 28-32.
3. Бобко В. В. Регіональні аспекти використання основних засобів с. 217 – 224 // Уманський державний аграрний університет. Збірник наукових праць Уманського

державного аграрного університету / Редкол.: П. В. Костогриз (відп. ред.) та ін. – Умань, 2003. – С. 217-224.

4. Бобко В. В. Регіональні аспекти формування ефективного сільськогосподарського виробництва // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів, магістрів та аспірантів: У двох томах. – Т. 1 – К.: ІАЕ УААН, 2003. – С. 262-264.

5. Бобко В. В. Особливості формування демографічної ситуації в аграрному секторі Черкаської області та ефективне використання трудових ресурсів // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету / За ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ: Вид – во ЛНАУ, 2004. - № 34(46). – С. 118-123. (Серія "Економічні науки").

6. Бобко В. В. Управління інвестиційними процесами в аграрному секторі Черкаської області // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету / Редкол.: П. Г. Копитко (відп. ред.) та ін. – Умань, 2004. – С. 433-440.

7. Бобко В. В. Ефективність розвитку аграрного сектору економіки Черкаської області / Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, серія „Економіка АПК і природокористування”, „Сталий розвиток аграрного сектора економіки” / Редкол. В. П. Мартянов. – м. Харків. – 2004. -№ 3 – С. 32-37.

8. Бобко В. В. Роль трудових ресурсів у формуванні ресурсного потенціалу Черкаської області // Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, серія „Економіка АПК і природокористування”, „Ринкові трансформації та розвиток продуктивних сил аграрного сектора”, / Редкол. В. П. Мартянов та ін. – м. Харків. – 2004. - № 9. – С. 130 – 134с.

9. Бобко В. В. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств Черкаської області // Миколаївський державний аграрний університет. Науково – теоретичний фаховий журнал „Вісник аграрної науки Причорномор'я” Миколаївського державного аграрного університету. Редкол.: В. С. Шебанін (гол. ред.) та ін. – Миколаїв, 2004. – спеціальний випуск 2(26), том 2, - 2004. – С. 33-38.

10. Бобко В. В. Теоретичні аспекти формування та суть поняття аграрний ресурсний потенціал // Вісник Харк. нац. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК. Випуск 32. – Х.: ХНТУСГ, 2004р. – С. 229-228.

11. Бобко В. В. Управління інвестиційними процесами в аграрному секторі Черкаської області с. 169-171 // Матеріали Всеукраїнської конференції молодих вчених / Редкол.: П. В. Костогриз (відп. ред.) та ін. – Умань, 2004. – С. 169-171.

12. Бобко В. В. Ефективність діяльності підприємств Черкащини різних типів спеціалізації // Ринкова трансформація соціально – економічних відносин в АПК: Тези доповідей Другої Міжнародної науково – практичної конференції, 13 – 15 червня 2005 р., м. Мелітополь / Таврійська державна агротехнічна академія. – Запоріжжя: ГУ „ЗІДМУ”, 2005. – С 25-27.

13. Бобко В. В, Типи спеціалізації в аграрних підприємствах Черкаської області. Уманський державний аграрний університет. Тези наукової конференції / Редкол.: П. В. Костогриз (відп. ред.) та ін. – Умань, 2005. – С 194-196.

14. Уланчук А. І., Бобко В. В. Основні напрямки продуктивного використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств Черкаської області // Збірник наукових праць Уманського ДАУ. – Умань, 2005. – вип. 61. – Ч. II. – С. 213-220. (особисто

вирішена економіко – математична модель та на її основі визначені шляхи покращення ефективності використання ресурсного потенціалу).

15. Уланчук А. І., Бобко В. В. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу в сільськогосподарських підприємствах зернового типу спеціалізації // Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, серія „ Економіка АПК і природокористування”, „Наукові засади реалізації аграрної політики в Україні науки”, Харків. – 2006. - №11. – С. 268-271. (особисто вирішена економіко – математична модель та на її основі визначені шляхи покращення ефективності використання ресурсного потенціалу).

АНОТАЦІЯ

Бобко В. В. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу в аграрному секторі регіону. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 – Економіка сільського господарства і АПК– Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Харків, 2006.

В дисертації відображено результати комплексного дослідження теоретичних, методичних і практичних аспектів формування, відтворення і використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

У результаті досліджень визначена суть ресурсного потенціалу, його структура та динаміка кількісно – якісних показників. З врахуванням новітніх наукових досліджень розглянуто методику розрахунку та оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Черкаської області та на її основі проведена вартісна оцінка ресурсного потенціалу, проаналізовано та обґрунтовано чинники впливу на рівень використання основних складових елементів ресурсного потенціалу.

На підставі отриманих результатів дослідження визначено стратегію та основні напрямки підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу в аграрному секторі, запропоновано заходи для покращення раціонального використання земельних і трудових ресурсів та основних засобів.

Ключові слова: ресурсний потенціал, земельні та трудові ресурси, основні засоби, ефективне використання, спеціалізація, сільське господарство.

АННОТАЦИЯ

Бобко В. В. Повышение эффективности использования ресурсного потенциала в аграрном секторе региона. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 – Экономика сельского хозяйства и АПК. – Харьковский национальный аграрный университет им. В. В. Докучаева, Харьков, 2006.

В диссертации изложены основные результаты комплексного исследования теоретических, методических и практических аспектов формирования, воспроизводства и использования ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий.

Исходя из поставленных задач, в диссертации раскрыто сущность аграрного ресурсного потенциала, определено структуру и динамику количественно –

качественных показателей. С учетом новейших научных исследований рассмотрена методика расчёта и оценки ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий Черкасской области и на её основе определена стоимость ресурсного потенциала, проанализированы факторы, что влияют на уровень использования основных составляющих элементов ресурсного потенциала.

В исследовании ресурсный потенциал представлен как экономическая категория, которая определяется как органически взаимосвязанные ресурсы (земельные, трудовые и основные средства) и их способность обеспечивать производство продукции. Мы считаем, что ресурсный потенциал это вся совокупность используемых в процессе производства имеющихся ресурсов, которые делают производство теоретически и практически возможным.

В 2004 г. ресурсный потенциал Черкасской области составляет 16252,1 млн. грн., что на 6% меньше, чем в 2000г. Это сокращение связано в первую очередь со снижением на 30% стоимости основных средств. Динамика ресурсоотдачи основных элементов ресурсного потенциала характеризуется улучшением. В 2004 г. продуктивность использования трудовых ресурсов возросла на 43%, земельных – на 42%. В целом, эффективность использования ресурсного потенциала возросла на 2,3%.

В процессе исследования доказано, что на эффективность использования ресурсного потенциала влияет как качественно – количественное соотношение основных производственных ресурсов, так и размеры предприятий в контексте их специализации. В ходе исследования была обработана статистическая информация, которая позволила выделить 7 основных типов специализации. Наиболее широко представлены предприятия зернового типа специализации.

При существующем социально – экономическом положении наиболее эффективно ресурсный потенциал с точки зрения ресурсоотдачи и прибыльности используется в предприятиях зерно – молочного и молочно – мясного производственных типов.

В процессе исследований разработаны экономико – математические задачи оптимизации использования ресурсного потенциала для типичных аграрных предприятий. Их внедрение для предприятий *зернового* типа приведёт к тому, что производство валовой продукции на 1 га сельскохозяйственных угодий составит 2271,9 тис. грн., а прибыль – 892,5 грн.; для предприятий *зерно - подсолнечникового* типа соответственно – 2435,3 тис. грн., а прибыль – 981,5 грн., а для *молочно – мясного* – 3095 грн., а прибыль – 960 грн. Внедрение результатов в производство обеспечит не только существенное повышение эффективности использования ресурсного потенциала, но и увеличение прибыльности.

Системный анализ хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий позволил автору обосновать главные направления повышения эффективности использования ресурсного потенциала путём внедрения комплекса мероприятий, которые объединены в три группы: технико – технологическую, менеджмент и социальную, что обеспечит воспроизводство, рациональное использование всех видов ресурсов.

При прогнозировании объемов производства и размера ресурсного потенциала, согласно расчётам, произойдёт существенное изменение его структуры. В результате внедрения в производство валовая продукция за период 2002-2004 – 2010 гг. возрастет на 31%, а прибыльность – на 79%. Сельскохозяйственные предприятия Черкасской области

смогут довести объемы произведенной валовой продукции до 2300 млн. грн., а прибыль составит почти 440 млн. грн., что даст возможность улучшить ресурсный потенциал.

Использование ресурсного потенциала должно базироваться на том, что приоритетным направлением предлагаемой нами стратегии развития сельскохозяйственных предприятий региона есть максимализация прибыли и использование последней для улучшения количественно – качественных характеристик основных средств.

Ключевые слова: ресурсный потенциал, земельные и трудовые ресурсы, основные средства, эффективное использование, специализация, сельское хозяйство.

ANNOTATION

Бобко V. V. Rise of productivity of a resource potential in agrarian sector of the region. - Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic scientific degree. Speciality 08.07.02 - Economics of Agriculture and Agrarian Production Complex. - Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchayev, Kharkiv, 2006.

In the dissertation the main outcomes of complex research of theoretical, methodical and practical aspects of creation, reproduction and usage of a resource potential of agricultural firms are explained.

Outgoing from the set tasks, in the dissertation the essence of an resource potential is uncovered, the structure and temp of the quantitatively - qualitative indexes are defined. Considering off-the-shelf scientific researches the technique of calculation and estimate of a resource potential of agricultural firms of the Cherkassy area surveyed and the cost estimation of the resource potential is held, the factors, that influence a level of usage of main making units of a resource potential are analyzed.

Key words: resource potential, land and labor resources, permanent assets, effective use, specialization, agriculture.

БОБКО ВАЛЕНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ РЕГІОНУ**

Спеціальність 08. 07. 02 – економіка сільського господарства і АПК

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Харків – 2006